

برخی از عوامل
گمراهی های سیاسی
از نگاه

عَلَمُ الْمَوْلَانِ

امیرالمؤمنین

محمد سبحانی

۱- هوای نفس

غرایز و احساسات مایه بقاء زندگی انسانند به طوری که اگر از زندگی انسان حذف گردند، انسان به نابودی کشیده می شود. با این حال باید توجه داشت که اگر این غرایز تعدیل نشوند و حد و مرزی برای آنها مشخص نگردد، و انسان بازیچه غرایز سیری ناپذیر خویش قرار گیرد، بسوی نابودی قدم برمی دارد. در حقیقت هوای و هوس همان غرایز و احساسات حیوانی است که اگر از طریق معقولی محدود گردد، مایه بقاء زندگی انسان است و اگر لجام گسیخته

هدایت و راهیابی برای طی کردن مسیری که انسان را به سعادت برساند، به طور فطری در انسان وجود دارد. در کنار این امر فطری عوامل زیادی وجود دارد که می تواند مایه گمراهی او گردد. حضرت امیر علیه السلام به مناسبت های گوناگون عوامل گمراهی انسان ها را بیان کرده است. شناخت این عوامل برای افراد با ایمان و هوشیار، مایه تکامل و سبب استواری مبانی دینی و اخلاقی می گردند.

در این نوشته برآنیم تا از منظر برترین مرزبان هدایت، عوامل تهدید کننده هدایت جامعه را بیان کنیم.

روی گروندگان خود می‌بندد، زیبا را زشت نشان می‌دهد، آسان را مشکل و ایمنی را ترسناک جلوه می‌دهد.

امام علیه السلام در توصیه به مهار کردن نفس سرکش فرمودند: *إِمْرُؤُا لَجَمَ نَفْسُهُ بِلِجَامِهَا، وَزَمَّهَا بِرِمَامِهَا، فَأَمْسَكَهَا بِلِجَامِهَا عَنِ مَعَاصِيِ اللَّهِ، وَقَادَهَا بِرِمَامِهَا إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ*^۱؛ انسان باید نفس سرکش خود را زمام کند و آن را در اختیار گرفته، از گناهان نگاه دارد و زمان آن را به سوی اطاعت خداوند بکشاند.

۲- کوتاه فکری و سبک عقلی

جمعیتی از ساکنان بصره، به تشویق طلحه و زبیر و امثال آن‌ها، کانونی برای آشوب و تفرقه افکنی به وجود آورده و در زمان‌های بعد نیز پایگاهی برای دودمان خیانت پیشه بنی‌امیه شدند و ضربه‌هایی به اسلام زدند و باعث گمراهی جامعه اسلامی شدند. امام علی علیه السلام با اشاره به کوتاه فکری این جمعیت که عامل گمراهی آنان شد، فرمودند: *حَافَّتْ عُقُولُكُمْ وَسَفِهَتْ حُلُومُكُمْ فَأَنْتُمْ غَرَضٌ لِنَابِلٍ وَأَكَلَةٌ*

گردد انسانیت انسان را نابود می‌کند. از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام تنها وسیله‌ای که می‌تواند هوای نفس را مهار کند، «تقوای الهی» است. علی علیه السلام درباره این عامل گمراهی و راه نجات از آن می‌فرماید:

«أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ الَّتِي آغَدَتْ بِمَا آغَدَتْ وَاحْتَجَّ بِمَا تَهَجَّ وَحَدَّرَكُمْ عَدْوًا نَفَقَدَ فِي الصُّدُورِ حَقِيْقًا وَنَفَقَتْ فِي الْأَذَانِ نَجِيْبًا فَاصْلٌ وَأَزْدِي، وَوَعَدَ قَمِيْنِي وَزَيْنَ سَيِّئَاتِ الْجَرَائِمِ وَهَوْنٌ مُؤَبِقَاتِ الْعِظَائِمِ حَتَّى إِذَا اسْتَدْرَجَ قَسْرِيْتَهُ، وَأَسْتَعْلَقَ رَهِيْتَهُ، أَنْكَرَ مَا زَيَّنَ وَاسْتَعْظَمَ مَا هَوَّنَ وَحَدَّرَ مَا أَمَّنَ»^۱؛ توصیه می‌کنم شما را به تقوا و پرهیز از خدایی که با انداز خود راه عذر را [بیر شما] مسدود ساخته و با دلیل روشن حجت را تمام کرده و شما را بر حذر داشته از دشمنی که مخفیانه در سینه‌های شما راه می‌یابد و آهسته در گوش‌ها می‌دمد، گمراه و پست می‌سازد و نوید می‌دهد و انسان را به خواهش و امی دارد، گناهان و جرایم زشت را نیکو جلوه می‌دهد و گناهان بزرگ را سبک می‌شمرد تا به تدریج پیروان خود را فریب داده، در سعادت رابه

۱- نهج البلاغه، خطبه ۸۳.

۲- همان، خطبه ۲۲۷.

آن حضرت در بخش دیگری از سخنانش می‌فرماید: «فَاَعْلَمُ أَنَّكَ إِنَّمَا تَحْبِبُ الْعَشْوَاءَ وَتَتَوَرَّطُ الظُّلْمَاءَ وَلَيْسَ طَالِبُ الدِّينِ مَنْ حَبَطَ أَوْ حَلَطَ وَالْأَمْسَاكُ عَنْ ذَلِكَ أَمْثَلُ»^۱؛ بدان که در طریقی که ایمن از سقوط نیستی گام بر می‌داری و در دل تاریکی‌ها قدم می‌زنی و آن کسی که در اشتباه یا در حال تحیر و تردید است، طالب دین نیست و [در چنین موقعی] امساک و خودداری از چنین راه‌هایی بهتر است.»

۴- پیروی از شیطان و

لشکریاننش

امام علی علیه السلام شیطان را مایه انحراف از دین دانسته و مؤمنین را از پیروی او باز می‌دارد. آن حضرت وسوسه‌ها و دشمنی‌های شیطان را چنین تشریح می‌کند: «فَاخَذَرُوا عِبَادَ اللَّهِ عَدُوَّ اللَّهِ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِدَائِهِ وَأَنْ يَسْتَفِرَّوْا بِدَائِهِ وَأَنْ يُجَلِّبَ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِهِ وَرَجْلِهِ. فَلَمَعْنِي لَقَدْ فَوَّقَ لَكُمْ سَهْمَ الوَعِيدِ، وَأَغْرَقَ إِلَيْكُمْ بِالنَّزْعِ

لَا كَلِيٍّ وَفَرِيسَةً لِضَائِلِيٍّ^۱؛ عقل هایتان سبک و افکار شما سفیهانه است، پس هدف خوبی برای تیراندازان و لقمه چربی برای مفتخوران و صیدی برای صیادان هستید.»

۳- بی‌احتیاطی در شبهات

عمل کردن در موارد یقین و احتیاط و دست نگه داشتن در موارد شبهه، یکی از توصیه‌های بزرگان دینی است. بی‌احتیاطی و قدم نهادن در مسیری که محل شبهه و تردید است، باعث گمراهی فرد و جامعه خواهد شد. امام علی علیه السلام در نامه‌ای که به فرزندش امام مجتبی علیه السلام نوشتند، در این باره فرمودند: «وَدَعِ الْقَوْلَ فِيمَا لَا تَعْرِفُ وَالْخِطَابَ فِيمَا لَمْ تُكَلِّفْ وَأَمْسِكْ عَنْ طَرِيقِ إِذَا خَفَتْ ضَلَالَتُهُ، فَإِنَّ الْكَفَّ عِنْدَ خَيْرِةِ الضَّلَالِ خَيْرٌ مِنْ رُكُوبِ الْأَهْوَالِ»^۲؛ در مورد آنچه نمی‌دانی سخن مگو، در آنچه موظف نیستی کسی را مخاطب نساز و در راهی که ترس گمراهی در آن داری قدم مگذار، چه اینکه خود داری به هنگام بیم از گمراهی بهتر از آن است که انسان خود را در مسیرهای خطرناک بیفکند.»

۱- همان، خطبه ۱۴.

۲- همان، نامه ۳۱.

۳- همان.

۵- هم صدایی با منافقین

منافقین، این غده‌های چرکین جوامع اسلامی که در طول سال‌های متممادی چهره ننگین خود را نشان داده‌اند، همیشه و در همه بحران‌ها، بوق تفرقه و جدایی به صدا در می‌آورند و افراد زیادی را فریب می‌دهند و از مسیر الهی و اسلامی منحرف کرده، گرفتار دام تفرقه می‌گردانند. منافقان معاصر ما نیز همچون منافقان دوره‌های مختلف، در صدد آلوده کردن فضای فکری جامعه و عامل گمراهی مردم و مخصوصاً جوانان می‌باشند. چه زیباست چهره واقعی این عاملان گمراهی را از دید و تصویر امام علی علیه السلام نظاره کنیم که حضرتش فرمودند: «أَحَدُكُمْ أَهْلُ التَّفَاقِ، فَإِنَّهُمْ الضَّالُّونَ الْمَضِلُّونَ، وَالزَّالُّونَ الْمَزِلُّونَ، يَتَلَوُّونَ الْوَأْنَ، وَيَفْتَنُونَ أَقْبَانَنَا وَيَعْمِدُونَكُمْ بِكُلِّ عِمَادٍ وَيَزُودُونَكُمْ بِكُلِّ مِرْصَادٍ، فُلُوبُهُمْ دَوِيَّةٌ وَصِفَا حُهُمْ نَقِيَّةٌ، يَمْشُونَ الْخَفَاءَ وَيَدْبُرُونَ الصَّرَاءَ؟^۱ شما را از منافقان

الشَّهِيدِ، وَرَمَاكُمْ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ^۱؛ ای بندگان خدا! از دشمن خدا پرهیز کنید، مبادا شما را به بیماری خود مبتلا سازد و باندای خود شما را به حرکت در آورد و بوسیله لشکرهای سواره و پیاده‌اش شما را جلب نماید. به جان خودم سوگند! او تیری خطرناک برای شکار کردن شما به چله کمان گذاشته و آن را با قدرت و فشار تا سر حد توانایی کشیده و از نزدیک‌ترین مکان به سوی شما پرتاب کرده است.»

آن حضرت در بخش دیگری از بیانات خود، شیطان را بزرگترین خطر برای دین و دنیا دانسته و به قطع ارتباط با او توصیه می‌کند: «... فَأَصْبَحَ أَعْظَمَ فِي دِينِكُمْ حَرْجاً وَأَوْرَى فِي دُنْيَاكُمْ قَدْحاً مِنَ الدِّينِ أَصْبَحْتُمْ لَهُمْ مُنَاصِبِينَ وَعَلَيْهِمْ مُتَأَلِّبِينَ. فَاجْعَلُوا عَلَيْهِ حَدَّكُمْ؟» [شیطان] بزرگترین مشکل برای دیستان و زیانبارترین و آتش افروزترین برای دنیای شما است. [او خطرناکتر] از کسانی است که دشمن سر سخت آنانید و برای در هم شکستنشان کمر بسته‌اید، پس آتش خشم خویش را در برابر او به کار اندازید.»

۱- همان، خطبه ۱۹۲.

۲- همان.

۳- همان، خطبه ۱۹۴.

بر حذر می دارم. منافقین، گمراه و گمراه کننده اند، خطا کار و به خطا کاری تشویق کننده اند، به رنگ های گوناگون بیرون می آیند و به قیافه ها و زبان های متعدد خودنمایی می کنند، از هر وسیله ای برای فریفتن و درهم شکستن شما استفاده می کنند و در هر کمینگاهی به کمین شما می نشینند، قلب هایشان بیمار و ظاهرشان آراسته است، در پسنهانی راه می روند و از بی راهه ها حرکت می کنند.»

۶- رهبران ناصالح فکری

همان گونه که عالمان راستین، سنگربان مرزهای عقیده و ایمان بوده و مردم را در مسیر رشد و تعالی و هدایت الهی قرار می دهند، عالم نمایان تزویر پیشه مهم ترین عوامل انحراف جوامع می باشند. اگر چنین افرادی زمام رهبری جمعیتی را به دست گیرند، به یقین آن ها را از مسیر هدایت خارج خواهند ساخت. امام علی علیه السلام در بیان ویژگی های چنین افرادی می فرماید: «أَقْدُ تَسْمَى عَالِمًا وَكَيْسَ بِهِ فَاقْتَبَسَ جَهَائِلَ مِنْ جُهَالٍ، وَأَضَالِبِلَ مِنْ ضَلَالٍ وَنَصَبَ لِلنَّاسِ أَشْرَاكًا مِنْ حَبَائِلِ عُرُورٍ»

وَقَوْلِ زُورٍ، قَدْ حَمَلَ الْكِتَابَ عَلَى آرَائِهِ وَعَطَفَ الْحَقَّ عَلَى أَهْوَائِهِ، يُؤْمِنُ النَّاسَ مِنَ الْعَظَائِمِ وَيُهَيِّؤُنْ كَبِيرَ الْجَرَائِمِ. يَقُولُ: أَقْبَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ وَفِيهَا وَقَعَ وَيَقُولُ: أَعْتَزَلُ الْبِدْعَ وَبَيْنَهَا أَضْطَجَعَ، فَالْصُّورَةُ صُورَةُ إِنْسَانٍ وَالْقَلْبُ قَلْبُ حَيَوَانٍ، لَا يُعْرِفُ بَابَ الْهُدَى فَيَسْبِعُهُ وَالْبَابُ الْعَمَى فَيَصُدُّ عَنْهُ وَذَلِكَ مَيِّتُ الْأَخْيَارِ؛ عالم خوانده می شود در صورتی که عالم نیست، یک سلسله نادانی ها را از جمعی نادان فرا گرفته و مطالبی گمراه کننده از گمراهانی آموخته، دام هایی از طناب های غرور و گفته های دروغین بر سر راه مردم افکنده، قرآن را بر امیال و خواسته های خود تطبیق می دهد و حق را به هوس ها و خواهش های دلش تفسیر می کند. مردم را از گناهان بزرگ ایمن می سازد و جرایم بزرگ را [در نظرها] سبک جلوه می دهد. می گوید از تکاب شبهات اجتناب می ورزم، در حالی که در آن ها غوطه ور است. می گوید از بدعت ها کناره گرفته ام، در حالی که در آن ها غلت می زند، پس چهره [او] چهره انسان است و قلبش

قَبِيضَلَهُمْ بِجَهْلِهِ؛ سزاوار نیست که والی بر ناموس و جان و غنیمت‌ها و احکام و امامت مسلمانان، نادان باشد، زیرا با نادانی خود مسلمانان را به گمراهی می‌کشاند.

همچنین آن حضرت زمامداران بیمار دل و گناهکار را مرکب‌های راهوار شیطان برای هجوم به مردم و گمراه کردن آنان دانسته و می‌فرماید:

«وَلَا تُطِيعُوا الْأَدْعِيَاءَ الَّذِينَ سَرَبْتُمْ بِصَفْوِكُمْ كَذَرْتُمْ، وَخَلَطْتُمْ بِصِحَّتِكُمْ مَرَضَهُمْ وَأَدْخَلْتُمْ فِي حَقِّكُمْ بَاطِلَهُمْ وَهُمْ أَنَسَاءُ الْفُسُوقِ وَأَخْلَاسُ الْعُقُوقِ. اتَّخَذْتُمْ إِبْلِيسَ مَطَايَا ضَلَالٍ وَجُنْدًا بِهِمْ يَصُورُونَ عَلَى النَّاسِ وَتَرَاجِمَةً يَنْطِقُونَ عَلَى أَلْسِنَتِهِمْ، أَسْتِرَاقًا لِقَوْلِكُمْ وَدُخُولًا فِي عُيُونِكُمْ وَنَفَثًا فِي أَسْمَاعِكُمْ. فَجَعَلْتُمْ مَرْمِي نَبِيلِهِ وَمَوْطِيءَ قَدَمِهِ وَمَأْخَذَ يَدِهِ؛ از فرومایگان اطاعت نکنید، آنان که تیرگی‌شان را با صفای خود نوشیدید و بیماریشان را با سلامت خود در هم آمیخته‌اید، و باطل آنان را با حق خویش مخلوط کرده‌اید در حالی که آنان ریشه همه فسق‌ها و انحرافات و

قلب حیوان، راه هدایت را نمی‌شناسد که از آن طریق برود و به طریق خطا پی نبرده تا از آن باز دارد، پس او مرده‌ای است در میان زندگان.»

بدیهی است که اگر چنین افرادی رهبری فکری جامعه را به دست گیرند، جامعه به انحراف کشیده خواهد شد.

۷- رهبران ناصالح سیاسی

از دیدگاه امام علی علیه السلام اگر رهبران سیاسی جامعه افراد ناصالحی باشند، جامعه را به گمراهی و انحراف خواهند کشاند. آن حضرت، انسان‌های بخیل و جاهل و ستمکار و ظالم و رشوه خوار و تعطیل‌کننده سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را شایسته حکومت نمی‌داند و دلیل عدم صلاحیت هر یک از آنان را در خطبه ۱۳۱ نهج البلاغه بیان می‌کند. امام علی علیه السلام در بیان عدم صلاحیت جاهل، این نکته را یادآور می‌شود که جاهل با جهل خود مردم را گمراه خواهد کرد، آنجا که می‌فرماید: «لَا يَتَّبِعِي أَنْ يَكُونَ الْوَالِي عَلَى الْقُرُوجِ وَالِدَّمَاءِ وَالْمَغَانِمِ وَالْأَحْكَامِ وَإِمَامَةَ الْمُسْلِمِينَ... الْجَاهِلُ

۱- همان، خطبه ۱۹۲.

فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام استفاده می‌شود این است که افراط و تفریط موجب گمراهی انسان از مسیر حق است. و در گرایش‌های اعتقادی، اخلاقی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی برای پرهیز از گمراهی باید راه وسط را که همان راه قرآن و اهل بیت علیهم السلام است انتخاب نمود. پایبندی و تعبد محض نسبت به قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام و الهام گرفتن از این دو ثقل گرانبها در تمام عرصه‌های زندگی، راهگشا و نجات‌دهنده همه مؤمنین در جو پر التهاب و پر تلاطم دوران معاصر خواهد بود.



۱- همان، خطبه ۱۶.

همراه انواع گناهانند. شیطان آن‌ها را برای گمراه کردن مردم، مرکب‌های رام قرار داده، و از آنان لشکری برای هجوم به مردم ساخته، و برای دزدیدن عقل‌های شما و داخل شدن در چشم‌های شما و دمیدن در گوش‌های شما، آنان را سخنگوی خود برگزید. پس شما را هدف تیرهای خویش و پایمال قدم‌های خود و دستاویز و سوسه‌های خود گردانید.»

۸- افراط و تفریط در گرایش‌ها

یکی از عوامل گمراهی، افراط و تفریط در گرایش‌هاست. امام علی علیه السلام ضمن تقسیم بندی مردم به سه گروه می‌فرماید: «الْأَيْمِينُ وَالشَّمَالُ مَضِلَّةٌ وَالطَّرِيقُ الْوَسْطَى هِيَ الْجَادَّةُ، عَلَيْهَا بَاقِي الْكِتَابِ وَأَثَارُ النَّبُوَّةِ، وَمِنْهَا مَنفَعُ السَّنَةِ وَالنَّيْهَا مَصِيرُ الْعَاقِبَةِ!» [انحراف به راست و چپ گمراهی و ضلالت است، و راه میانه، همان جاده [وسیع حق] است. قرآن و آثار نبوت، همین طریق را توصیه می‌کنند و گذرگاه سنت پیامبر است و سرانجام بازگشت [همه] بدان سو می‌باشد.]

صریح‌ترین نکته‌ای که از این